

ANTROPOLOGIE, ARCHEOLOGIE A INTERPRETATIVNÍ PŘÍSTUP: PŘÍKLAD DOMOVA

Karolína Pauknerová

*Centrum pro teoretická studia, Univerzity Karlovy v Praze / Akademie věd ČR
pauknerova@cts.cuni.cz*

Anthropology, Archaeology and Interpretative Approach: the Case of Home

Abstract—The article compares how two different data sets – archaeological data about a Neolithic settlement and anthropological data from an interview and mental map about home – could fill the theoretical concept of home by Kimberly Dovey (1985). The idea is to show the differences between the data and the similarities between the ways the data refer to either past or present reality.

Keywords—*Archaeology, anthropology, material culture, interpretative approach, home, interdisciplinarity*

ÚVOD

Antropologie a archeologie jsou si v mnohém podobné, spojuje je zájem o lidské společnosti, využití některých metod i některá epistemologická východiska. V americkém prostředí se vyvinula koncepce obecné antropologie, kdy je archeologie chápána jako součást široce pojaté antropologie. Podle Iana Hoddera může být příčinou této situace fakt, že americká archeologie se na rozdíl od evropské nezabývala „vlastním“ dědictvím, „vlastními“ památkami, ale primárně prehistorií „těch druhých“, tj. amerických indiánů (Hodder 2004, 93–6 In Fahlander 2004, 187–188).

V tomto článku se chci zaměřit na překryv obou disciplín na příkladu uvažování o domově. V archeologickém i antropologickém výzkumu je domov obvyklým tématem, avšak jeho vymezení se liší případ od případu. Zde ponecháme pro archeologický i antropologický kontext vymezení domova totožné, převezmeme jej ze starší, fenomenologické studie (Dovey 1985) a terénní data budeme shodně posuzovat v rám-

ci interpretativního přístupu. Příkladem domova z antropologického výzkumu bude současná případová studie domova obyvatelky jednoho severočeského příhraničního městečka, kterou provedla autorka textu ve spolupráci s Petrem Gibasem. Data pro přemýšlení o domově v archeologickém kontextu využijeme ze známého výzkumu domu datovaného do kultury s vypíchanou keramikou v Libenicích u Kolína, který na konci 50. let 20. století vedla a posléze publikovala Marie Zápotocká (Steklá 1961), a dalších výzkumů sídlišť kultury s vypíchanou keramikou z okolí Libenic.

ARCHEOLOGIE A ANTROPOLOGIE

Zájem archeologie a antropologie se shoduje v úsilí o poznání „těch druhých“, poznání lidských společností a kultury, které jsou nám vzdáleny časem, prostorem i svým socio-kulturním zázemím. Obě disciplíny se však liší typem odstupem, který s ohledem na svá data, od svých „těch druhých“ mají.

U obou disciplín je podle mého soudu cílem popsat přirozený svět těch druhých, představit, jak svému světu rozumí či rozuměli. Nejde ani o jednotlivé kazuistiky v případě antropologie ani o co nejpřesnější deskripci každého příkopu v archeologii, ale i o rekonstruování minulé či soudobé reality „těch druhých“.

Přehledný vývoj proměn vztahu antropologie a archeologie lze nalézt např. v článku Indrani Chattopadhyaya: *Understanding the Present and the Past: Perspectives on Anthropology and Archaeology* (Chattopadhyaya 2007). Fredrik Fahlander ukazuje rozdíly v chápání vztahu těchto disciplín v anglosaském a německém diskursu porovnává dvě nedávno vyšlé knihy *Anthropology and Archaeology* a *Changing*

Relationship od Chrise Gosdena (1999) a Vergleichen als archäologische Methode: Analogien in der Archäologien, editovanou Alexanderem Gramschem (2000). Anglosaská perspektiva je podle Fahladera liberálnější, vyhýbá se kontroverzím a spíše hledá překryvy. Blízkost obou disciplín hledá ve společném, překrývajícím se tématu a také ve společné historii obou disciplín, která je spjata s kolonialismem (Gosden 1999, 9 In Fahländer 2004, 185–189).

Pro archeologa je asi nejběžnějším typem překryvu využití etnografických paralel, které archeologie využívá minimálně už od 60. let 20. století, kdy je v rámci procesualistické školy promýšlel Lewis Binford (srov. Binford 1967, 1968). Dříve relativně neproblematické vytváření analogií je od 90. let terčem kritiky, např. ve své knize *An Ethnography of the Neolithic* argumentuje Christopher Tilley, jeden z představitelů post-procesualistické školy, pro kritický odstup od vyvozování závěrů prostřednictvím analogií. Podle něj mezikulturní generalizace, které se v posledních 30 letech objevily v archeologických výzkumech a diskusích, nepřekročily hráz triviality nebo něčeho, co je všudypřítomné. Nabízí cestu přemýšlet spíše v rozdílech než v podobnostech a spíše v rámci archeologické evidence (Tilley 1996, 1).

Moderní antropologické (etnografické) přístupy představil pro archeologii už počátkem 80. let Ian Hodder (1982). Od té doby se využití etnografie v archeologickém výzkumu stalo téměř běžné, ne však v českém prostředí. Dokonce se objevují přístupy, které překračují pouhé využívání metod druhé disciplíny, ale využívají etnografii jako prostředek pro výzkum a spravování archeologických památek. Quetzil Castañeda argumentuje, že tento obrat k etnografii je veden etickým závazkem archeologa k významům, které památkám přikládají nástupnické komunity, které je chápou jako své (Castañeda 2008, 25). Kritické zhodnocení využití etnografie v archeologii přináší např. Julie Hollowell a George Nicholas (Hollowell & Nicholas 2008). Castañeda vyjmenovává metodologie využitelné pro archeologické studium minulosti (Castañeda 2008, 33, Tab. 1.2): etnoarcheologie, etnografická analogie, orální historie a interview, zúčastněné pozorování – „experimentální archeologie“ a neformální zúčastněné pozorování (viz Tab. 1).

Jiným typem překryvu je pak zájem antro-

pologie o archeologii jako praxi. Archeologie jako předmět antropologického výzkumu – etnografie archeologie je například tématem knihy *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Transformations* editované Mattem Edgeworthem (Edgeworth 2006).

Archeologie naopak v mnohém ovlivnila antropologii zejména v zacházení s materiální kulturou. Nejzřetelněji je tento vliv čitelný ve škole materiální kultury (např. Buchli 2004, Kuechler, Tilley & Rowlands et al. 2006, Tilley 1999, Rowlands 2011 nebo Tilley 2009). Dalšími zdroji pro promýšlení materiální kultury by pak v budoucnu mohly být i úvahy o jednání a ontologickém statusu věcí, které se nyní v archeologii diskutují více (např. Olsen 2010, 2013 nebo Hodder 2012).

U nás jsou známější zejména etnoarcheologie a etnografická analogie. O popularizaci etnoarcheologie (blíže viz např. David a Kramer 2001) v odborné obci se zasloužil zejména Petr Květina, jednak ve svých přednáškách na Univerzitě Karlově v Praze a na Univerzitě v Hradci Králové a drobnějšími studiemi publikovanými u nás (Květina 2007 a 2011). V tomto textu se pokusíme o využití epistemologie, která je běžná v současné antropologii, tj. využít interpretativní přístup a podívat se na obdobný problém zkoumání domova, jak se obráží v archeologických a antropologických datech. Předobrazem takového přístupu je dnes klasická studie z počátku 60. let Lewise Binforda (Binford 1962), ve které Binford promýšlí možnosti archeologie jako antropologie. Zde je cíl mnohem skromnější, jde o porovnání podoby dat, která oba obory nabízejí, a skrze toto porovnání pak sledovat možnosti jak využít k rozvoji disciplíny přemýšlení, které je běžné v opačné disciplíně.

INTERPRETATIVNÍ PŘÍSTUP

Interpretativní přístup je v současnosti převládající paradigma v antropologii. Jeho nástup souvisí s kulturním obratem ve společenských vědách. Kulturní obrat je momentem, kdy se zájem společenských věd obrátil k analýze kultury jako k hlavnímu výzkumnému problému. v obratu sehrály ústřední a zakládající roli tři knihy: Interpretace kultur antropologa Clifforda Geertze (*The Interpretation of Cultures: Selected Essays*, Geertz 1973), Dohlížet a trestat lite-

Tabulka 1. Metodologie a metody využitelné v archeologii (zdroj: Castañeda 2008, 33, podle Tab. 1.2)

METODOLOGIE	METODA A CÍL
Etnoarcheologie	Prostorové analýzy současné materiální kultury pro vysvětlení vzorců v archeologickém záznamu
Etnografická analogie	Identifikace a aplikace současných kulturních praktik a zvyků jako pravděpodobné analogie pro vzorce chování v minulosti
Orální historie a interview	Najít současné potomky minulých společností pro odvození kulturně situovaných vysvětlení a významů materiální kultury a minulého „chování“
Zúčastněné pozorování – „experimentální archeologie“	Využití formy zúčastněného pozorování k „znovuprožití“, „znovuvytvoření“ či jiného „inscenování“ minulých zkušeností; týká se technologií i fenomenologie i „zkušenostního“ porozumění minulosti
Neformální zúčastněné pozorování	Porozumět sociálním, politickým, ekonomickým a kulturním kontextům daného archeologického výzkumu

rárního historika a filosofa Michela Foucaulta (*Discipline and Punish*, Foucault 1985, původně anglicky vydaná 1977) a Nástin teorie praktik antropologa-sociologa Pierra Bourdieu (*Outline of a Theory of Practice*, Bourdieu 1977, anglické vydání 1977) (Bonnell & Hunt 1999, 4).

Pokusíme-li se o stručnou charakteristiku tohoto přístupu, pak je vystavěn na představě, že realita je konstruována subjektivním vnímáním. Naše data jsou tudíž také vždy data konstruovaná, subjektivní. To, co nám respondenti a informátoři říkají, jsou vždy již jejich interpretace daných situací, analogicky to, co vidíme v archeologické sondě, je naše interpretace archeologické situace. Z těchto interpretací pak vytváříme interpretace interpretací. V takto chápané epistemologii je pak kultura definována jako síť významů, které si člověk sám utkal, v často citované a „nedostižné“ metafoře Clifforda Geertze definice kultury zní: „Věřím spolu s Maxem Weberem, že člověk je zvíře zavěšené v pavučině významů, které si sám utkal. Kultura je touto pavučinou, a její analýza tudíž nemůže být experimentální věda, která hledá zákonitosti, ale interpretativní věda, která hledá významy.“ (Geertz 1973, 5).¹ Kultura je podle Geertze „historicky přenášený vzorec významů, ztělesňovaných symboly, systém zděděných představ vyjádřených symbolickou formou, jejímž prostřednictvím lidé komunikují, udržují a rozvíjí své znalosti o svém postoji k životu.“ (Geertz 1973, 89).²

1 „Believing, with Max Weber, that man is an animal suspended in webs of significance he himself has spun, I take culture to be those webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental science in search of law but an interpretative in search of meaning.“ (Geertz 1973, 5).

2 „historically transmitted pattern of meanings embo-

DOMOV: JEDNO Z MNOHA MOŽNÝCH TEORETICKÝCH POJETÍ

Téma domova je téma složité a lze se jím zabývat na mnoha úrovních, ať už z hlediska materiální kultury, nostalgie a emocionality, zakořeněnosti do daného prostředí, nebo třeba z hlediska každodenního užívání prostoru atd. Pro účely tohoto článku využijeme pojetí domova, které ve své studii k tématu domova a bezdomovectví publikovala Kimberly Dovey (Dovey 1985).

Dovey uvažuje o domově na pomyslných pěti rovinách, které se vzájemně doplňují a dohromady tvoří pojem domova. Jedná se o „domov jako řády“ (1) a „domov jako identitu“ (2) a třetí rovinu „domov jako spojitost“ (3), které tvoří statickou část konceptu domova a které využijeme pro naši analýzu. Další dvě roviny dodávají konceptu dynamiku, jsou to „dialektika domova“ (prostorová, sociální a dialektika přivlastňování) (5) a „proces zapouštění kořenů“ či „vrůstání do domova“ (v originále *becoming-at-home*) (6) (Dovey 1985, 35–50). Poslední dvě dynamické roviny ze srovnání vypouštíme proto, že ani v jednom z vybraných příkladů nemáme data pro jejich diskusi.

Domov jako prostorový řád je orientací v prostoru, místem, odkud rozumím světu. Takto chápaný domov znamená být existenciálně uvnitř, tj. jde o domov jako místo, které je realizací možnosti, kterou skýtá neutrální prostor. Domov jako časový řád poskytuje orientaci v čase, domov je místo původu, počátku, místo, kam se vracíme. Domov jako společensko-kulturní řád je pak místem, odkud a skrze něj rozu-

died in symbols, a system of inherited conceptions expressed in symbolic forms by means of which men communicate, perpetuate, and develop their knowledge about and their attitudes toward life“ (Geertz 1973:89).

mím vlastní kultuře či společnosti, jejímž jsem členem či členkou.

Domov poskytuje prostorovou a časovou identitu. Prostorová identita je integrita, spojenost bydlícího a obydlí. V mnoha kulturách se prostorová integrita projevuje jako užívání metafory lidského těla nebo jeho částí pro dům a jeho jednotlivé části. Dům stejně jako lidské tělo má své nahoře i dole, vpředu a vzadu. A stejně jako člověk hranice těla definuje hranici mezi mnou a druhým, tak hranice domova definují rozdíl mezi doma a jinde. Domov jako identita časová je místem, kde se identita evokuje prostřednictvím spojení s vlastní i kolektivní minulostí a místem, kde na základě specifického rozumění světu skrze domov rozvrhujeme vlastní budoucnost.

Domov je také ohniskem, které jedince propojuje s lidmi, s místem, kam jsme přišli a kde jsme zapustili kořeny, ale také s budoucností, pro niž plánujeme na základě domácích vzorců chování a jednání, ale také s minulostí, se kterou se propojujeme prostřednictvím paměti.

V archeologické evidenci můžeme domov spojovat s domem a jeho okolím. Ian Hodder ve své nejnovější knize píše, že dům byl klíčovou sociální institucí v dané době, „svět v krabici“ (Carter osobní poznámka, cit. In Hodder 2012, 184), protože se do něj všechno přinášelo. v Çatahöyük, v lokalitě na Předním východě, kterou Hodder mnoho let zkoumal, kde nebyla žádná kultovní centra, administrativní budovy ani veřejná prostranství, „dům sloužil jako místo pro přípravu jídla a jeho konzumaci, výrobu nástrojů, jako pohřební, symbolická a sociální paměť. Dům byl klíčovou institucí v sociálním životě“ (Hodder 2012, 184).

DOMOV V ARCHEOLOGICKÝCH
A ANTROPOLOGICKÝCH DATECH:
LIBENICKÝ DŮM A OKOLNÍ SÍDLIŠTĚ VS. DOMOV
PANÍ ZE SEVEROČESKÉHO MĚSTEČKA

Těžko hledat dva méně sourodé sety dat – klasický archeologický výzkum neolitického domu doplněný o fenomenologické přístupy ke krajině a etnografii domova v jednom severočeském městečku. Přesto se pokusím ukázat možnosti obdobného pohledu na tato nesourodá zdrojová data.

Jako příklad z archeologického kontextu jsem vybrala sídliště kultury s vypíchanou ke-

ramikou v Libenicích poblíž Kolína. Sídliště Libenice se nachází v poloze Velký kus, severovýchodně od obce, při odbočce ze státní silnice Kolín – Čáslav do Libenic. Dnes je v těchto místech pole. Výzkum, při němž Marie Zápotocká (roz. Steklá) objevila slavný libenický lichoběžníkový dům a několik dalších objektů kultury s vypíchanou keramikou, probíhal v květnu a červnu 1959. Další výzkumy v místě pak vedli Alena Rybová a Bohumil Soudský (Rybová, Soudský 1962, 2000), kteří se sice soustředili na (tzv.) laténskou svatyni, ale také objevili nejméně další dva půdorysy povrchových domů kultury s vypíchanou keramikou (Drda, Chytráček 1999). Další výzkumy pak v poloze Velký kus provedl Radek Tvrdík, který ve výkopu pro optický kabel zaznamenal několik pravěkých objektů, mezi nimi i jámu se střepy keramických nádob kultury s vypíchanou keramikou a dva zlomky drtidel (Drda, Chytráček 1999, 2000). Autorka se libenickým nalezištěm a jeho okolím zabývala ve své disertační práci o fenomenologii krajiny (Pauknerová 2010a) a některé své závěry publikovala jako kapitolu v knize *Ecce Homo* (Pauknerová 2010b).

Dům, který Marie Zápotocká objevila, má lichoběžníkový půdorys a sloupovou konstrukci. Šířka domu na severní straně činila 7,15 m, na jižní 8,7 m, a na délku dům měřil 18,1 m. Uvnitř domu, jehož vnitřní stěny byly bíle omítnuté vápnem a malované šedou hlinkou, se našly tři jámy. v jedné z nich byla uložena kostra dítěte, přičemž tělo dítěte bylo položeno na hořící ohniště či pec (Steklá 1961). Pro fenomenologii krajiny v okolí Libenic a pro přemýšlení o domově jeho dávných obyvatel je důležité zmínit zejména topografii okolní krajiny a hustou síť sídlišť téže archeologické kultury v nejbližším okolí (blíže viz Pauknerová 2010a).

Jako antropologická data pro přemýšlení o domově jsem vybrala interview a mentální mapu, které jsme spolu s kolegou Petrem Gibasem pořídili v roce 2011. Informátorkou je žena ve věku přibližně 70–75 let, která žije v malém městečku na severu Čech. Podle vlastních slov je dcera hajného a přistěhovala se do lokality ještě v mládí spolu s rodiči. Celý život žila v hájence v lese, kterou musela před několika lety opustit a přestěhovat se do bytovky. Kromě bytovky má v městečku také zahrádku v zahrádkové kolonii. Pochází z početné rodiny a sama má několik dcer a vnoučat. Její matka a babička

byly Němky, patří tedy mezi nemnoho původních obyvatel tohoto kraje, odkud byla většina obyvatel odsunuta a současné obyvatelstvo tvoří jednak dosídlenci, jejich potomci a jednak lidé, kteří do města přišli v souvislosti s rozvojem průmyslu. Předmětem interview a mentální mapy byl domov, místa kde se cítí být doma a co to znamená, a rámcově též okolní krajina.

Pokusme se nyní tyto nesourodé soubory dat porovnat na základě interpretativního přístupu a výše představeného teoretického vymezení domova. Jako první budeme vždy uvažovat o možné výpovědi materiální kultury a dále se pak podíváme na konkrétní data z interview. Pro účely tohoto porovnání jsme sestavili přehled v podobě tabulky (viz Tab. 2).

Domov jako prostorový řád, jako orientace v prostoru se v archeologické evidenci obráží v poloze domu, orientaci jeho vchodu. Dále můžeme uvažovat o jeho zasazení v terénu a jeho pozici vůči výrazným krajinným prvkům, v tomto případě orientaci vchodu k výraznému pásu kopců, zejména k vrcholu Kaňk, který tvoří orientační bod této krajiny. Z dalších výzkumů známe polohy 17 sídlišť téže kultury v okolí Libenic, které se nacházejí v okruhu maximální dvouhodinové dochozí vzdálenosti, a lze tak uvažovat o orientaci ostatních sídlišť, vzájemné poloze sídlišť a jejich vztahu ke krajině. V druhém případě, kdy materiální kultura domova nemluví za sebe, ale naopak vypovídá o ní informátorka, hned jako první na otázku, jak vymezuje svůj domov, zmiňuje informátorka výrazný kopec u městečka, na který každé Velikonoce s celou rodinou vystupuje a lesy. Dále do mentální mapy kreslí dům – hájenku, kde bydlela s rodinou od svých pěti let. Nyní bydlí v bytovce, ale k hájence se stále vrací při výpravách do lesa. Kromě bytovky, kam za ní jezdí celá rodina, je už posledních pět let jejím domovem i zahrádka v zahrádkové osadě.

Domov jako situovanost v čase můžeme v archeologických datech vidět jako vývoj osídlení zdejšího kraje, čili to, co předcházelo a co následovalo, z čehož můžeme odvozovat hypotézy o situovanosti v čase obyvatel daného domu v Libenicích, dále máme z výzkumů doklady o užívání domu a jeho okolí, které vypovídají o aktivitách v době trvání osad, a i to může přispět k těmto hypotézám. v etnografických datech informátorka na otázku, kde jste doma, několikrát opakuje „tady, tady“; její domov sice

není myslitelný bez své historie, vzpomínek na dětství, na výlety s vlastními dětmi apod. a má i svoji prognózu do budoucna, bude trvat v zasažených stromech na zahrádce, které teprve budou plodit atp., ale tato informátorka žije, podle svých slov, zejména přítomností.

Orientace společensko-kulturní, kterou domov poskytuje ve vzorcích zkušeností a chování, které se stabilizují v čase, se v archeologické evidenci odráží v projevu archeologické kultury, která je definována právě a jenom na základě materiální kultury, která se dochovala, což je pochopitelně jen velice částečná informace, přesto však o životě lidí dané doby vypovídá mnohé. Z výpovědi naší informátorky se dá zobecnit, že domov jsou pro ni především lidé, život v rodině, že domov má své centrum v domě, který se těsně pojí s dětstvím a rodiči, ale ke kterému patří také zahrádka a též okolní kopce a hlavně lesy. Ideálem domova je dům se zahrádkou v blízkosti krásného lesa.

Domov jako prostorová identita se v archeologickém kontextu vyvozuje složitě, nicméně identitu bydličního a jeho obydlí můžeme číst v stopách činností, které nalezneme, z podoby domu a z jeho zasazení v terénu. Výpověď antropologických dat je zde pochopitelně mnohem výmluvnější. Možná, že ale nejsilněji zaznívá v prostém konstatování: „Táta byl hajnej ... furt jsme byli v lesích“. Domov to je to, čemu rozumím, lesy patří k domovu, a je to tak prostě proto, že rodina tak žila. Prostorovou identitu odvozuje informátorka z okolní krajiny, z lesů a kopců, které tak důvěrně zná a které jí dávají klid, hájenky v lese, ale i zahrádky nejdříve té u hájenky a potom té současné v zahrádkové osadě. K prostorové identitě domova také neodmyslitelně patří práce na zahrádce.

Domov jako místo, kde se identita stále evokuje prostřednictvím spojení s minulostí i s budoucností, je v daném archeologickém kontextu opět složitě nalézt. Stopy časové identity domova jednotlivce nemáme, ale můžeme o nich na základě materiálních stop hypotetizovat. Stavební tradice je určitě vazbou na minulost, kterou měl jedinec, a ta se musela obrážet i v jiných částech materiální kultury, jako v nádobí a náradí, které se doma užívalo, atd. Jak konkrétně se však v materialitě obrážel sociální řád, je obtížné, ne-li nemožné dedukovat. Časová identita domova informátorky je v datech naopak velmi konkrétní. Doba dětství je ve výpovědi informá-

torky idealizovaná - lesy bývaly krásnější apod., zajímavé je, že zcela opomíjená je válka, odsun atd. – zcela opomíjená je válka, odsun atd. Turbulentní vývoj, kterým prošla krajina jejího domova kolem poloviny 20. století, je zmíněn jen okrajově, stejně tak i zvraty, které okolní krajina prodělala v souvislosti s rozvojem průmyslu ve městě a výstavbou sídlišť posléze. Nicméně, informátorka se stále vrací k přítomnosti, žije přítomností – v dětství bývalo krásně, „i dneska je krásně“.

Domov jako spojitost s lidmi představuje asi největší problém pro možnou interpretaci archeologických dat. Dům nejspíše sloužil více lidem, jak ale byla skupina organizovaná a kdo do domova patřil, není možné říci. Víme, že v domě byla nalezena kostra dítěte, tady se o spojitosti spekulovat dá. Bohužel v tomto konkrétním případě zatím další vodítka nemáme. U antropologického výzkumu z výpovědi informátorky zjistíme konkrétní osoby, které tvoří její domov. Informátorka zmiňuje své sestry, které teď bydlí v jiném městě, a čtyři děti, vzpomíná také na oba rodiče, otce hajného a matku Němku a svou německou babičku; domov jsou také původní obyvatelé, sousedi v dětství i sousedi v zahrádkové kolonii.

Prostorová spojitost se v materiální stopě projeví v relativně konstantní podobě domu, která propojuje své obyvatele s archeologickou kulturou i s kulturou v antropologickém smyslu. Na druhou stranu živá data mají své kouzlo zkratky, informátorka prostě říká: „Ráno uvařím [v bytovce] a vypadnu do lesa nebo na zahrádku [v zahrádkové kolonii]“.

Domov je také spojením mezi minulostí a budoucností, je místem, odkud plánuji, a místem, které dává smysl tomu, co dělám. Spojení s minulostí prostřednictvím paměti najít v archeologickém kontextu nelze, ale lze uvažovat o paměti jako o tradici, která se projevuje v materiální kultuře, a stejně tak o materiální kultuře jako rámci, který má vliv na plánování do budoucna. v antropologickém kontextu z vyprávění informátorky víme, že se ve své myslí stále vrací k minulosti, k životu v hájence, kde se naučila jak rozumět životu kolem sebe, přírodě, mluví i o bytovce, ale jejím současným smyslem života a její budoucností je její zahrádka v kolonii, neměnný prvek pak představují výpravy do lesa na houby, borůvky a brusinky.

ZÁVĚR:

K ČEMU JE TRÁPIT SE S INTERDISCIPLINARITOU?

Interdisciplinární přístup je jistě to, po čem se volá a s čím bude většina souhlasit. Každý, kdo se někdy pokusil o interdisciplinární přístup, však naráží na pravidla grantových agentur, problémy s vykazováním výsledků atd. Pojďme se podívat, jaký konkrétní přínos by mohl mít interdisciplinární pohled v tomto konkrétním případě, co ukazuje porovnání archeologické a antropologické evidence, jež jsme se pokusili nastínit. Vyprávění o domově, které nacházíme v interview je bohaté na detaily, ukazuje, jak vypadá žitá představa domova a jak se v této představě reprodukuje kultura dané společnosti. Bez triangulace dat se však musíme spoléhat na to, že nás informátorka nemystifikuje. Musíme myslet na to, zda jsme otázkami neovlivnili odpovědi, zda celé vyprávění není nakonec konstrukcí, kterou jsme chtěli slyšet. Na druhou stranu archeologická data – assembláže materiálních zbytků žité kultury – představují dílčí, a to ještě kusou informaci o životě lidí v dávné minulosti.

Oba dva datové sety mají své specifické limity, o kterých by se dalo dlouze psát, na tomto místě nás však zajímá, jak dokáží vypovídat a jak bychom mohli informaci, kterou skýtají, znásobit, využijeme-li silné stránky druhé disciplíny. Jednou z cest je vytváření etnografických analogií nebo paralel, které má svůj smysl, přijde-li na např. výrobní techniky. Ale při přemýšlení o složitějších konceptech, jako je např. domov, se nabízí využití druhé disciplíny jinak. V našem přehledu se dobře ukazují rozdíly mezi daty, ale také se ukazuje, že různé typy dat mohou sice různě, ale přesto vypovídat o tom samém.

Co by tedy mohla důsledná interdisciplinární spolupráce přinést? Na základě představeného se domnívám, že antropologie by archeologii mohla nabídnout dobře promyšlený koncept kultury – např. ten, který využíváme v tomto textu. Naopak antropologii by jistě obohatilo promýšlení materiální kultury, které je naopak silnou stránkou archeologie.

		archeologický kontext (archeologický výzkum v Libenicích u Kolína a okolních obcích)	antropologický kontext (70letá obyvatelka severočeského městečka, interview a mentální mapa)
Domov jako řády	prostorový – domov jako orientace v prostoru	<ul style="list-style-type: none"> • zasazení domu v terénu a jeho pozice vůči výrazným krajinným prvkům • orientace vchodu • struktura sítě a poloha domu v síti dalších sídlišť téže kultury v okolí 	Pořadí objektů, jak je jmenuje informátorka: <ul style="list-style-type: none"> • výrazný kopec u městečka • okolní lesy • dům – hájenka, kde bydlela s rodinou od svých pěti let donedávna • bytovka a zahrádka v zahrádkové kolonii
	časový – domov jako situovanost v čase	<ul style="list-style-type: none"> • z archeologické evidence máme představu o vývoji osídlení zdejšího kraje, čili co předcházelo a co následovalo, z čehož můžeme odvozovat hypotézy o situovanosti v čase obyvatel domu v Libenicích. • dále máme z výzkumů doklady o užívání domu a jeho okolí, a i to může přispět k těmto hypotézám. 	<ul style="list-style-type: none"> • na otázku, kde jste doma, informátorka několikrát opakuje „<i>tady, tady</i>“. • domov má sice svou historii (vzpomínky na dětství, na výlety s vlastními dětmi apod.) a bude i trvat (zasazené stromy, které teprve budou plodit apod.), ale tato informátorka žije zejména přítomností.
	společensko-kulturní	<ul style="list-style-type: none"> • PROBLÉM: Známe projevy materiální kultury, na jejichž základě je kultura s vypíchanou keramikou definována, ale neznáme význam, který jim byl připisován. • ALE známe velikost domu a můžeme odhadovat, kolik lidí ho mohlo obývat. • a z věcí zachovaných v domě, z konstrukce domu a jeho výzdoby můžeme usuzovat na činnosti s domem/domovem spojené. 	Z výpovědi informátorky: <ul style="list-style-type: none"> • domov je život s rodinou • své centrum má v domě a patří k němu okolí (lesy a kopce) • ideálem je dům se zahradou v blízkosti krásného lesa.
Domov jako identita	prostorová	Identitu člověka-bydlícího a domu obydlí můžeme dedukovat: <ul style="list-style-type: none"> • ze stop činností, které nacházíme v okolí domu • z toho, jak dům vypadá, jak je vyzdoben • jak je dům zasazen v terénu. 	<ul style="list-style-type: none"> • „<i>Táta byl hajnej ... furt jsme byli v lesích</i>“, okolní krajina: lesy a kopce • hájenka v lese • zahrádka nejdříve ta u hájenky a potom ta současná v zahrádkové osadě, a práce na zahrádce.
	časová	<ul style="list-style-type: none"> • v materialitě domu se projevuje stavební tradice, která představuje vazbu na minulost. • konkrétní forma domu, jeho výzdoba a orientace, využití prostoru v okolí, které máme doloženo v jamách, odkazují k identitě v tehdejší přítomnosti. • PROBLÉM: Jakým způsobem se prostřednictvím materiality domu reprodukovala sociální pravidla, jaká pravidla to byla, nevíme. Těžko spekulovat o identitě a rozvrhování v rámci těchto pravidel do budoucnosti. 	Z výpovědi informátorky: <ul style="list-style-type: none"> • lesy bývaly krásnější, i dneska je krásně, ale v dětství to podle informátorky bývalo ještě mnohem krásnější. • v interview se objevují i zvraty 20. století, které se podílely na proměnách domova: doba před vysídlením (idylická krajina s hodnými sousedy – málo lidí), vysídlení, změny za socialismu (výstavba nového sídliště, továrny atd.), i změny v post-socialistickém vývoji (změny vlastnických vztahů – ztráta hájenky).
Domov jako spojitost	s lidmi	<ul style="list-style-type: none"> • PROBLÉM: Dům určitě sloužil jako domov více lidem, ale o tom, jaké skupiny lidí to byly, jak byly organizovány, archeologická evidence, kterou máme v současné době k dispozici, mlčí. 	Během interview zmiňuje informátorka: <ul style="list-style-type: none"> • své sestry, které teď bydlí v jiném městě • své čtyři děti • oba rodiče, otce hajného a matku Němku • a svou německou babičku • domov jsou také původní obyvatelé městečka, sousedi v dětství • i sousedi v zahrádkové kolonii.
	prostorová	<ul style="list-style-type: none"> • dům a jeho podoba má svou relativně konstantní podobu v rámci dané kultury, propojuje svého obyvatele s danou archeologickou kulturou i s kulturou v antropologickém smyslu. • domov zde má význam jako propojení bydličního a obydlí. 	<ul style="list-style-type: none"> • „<i>Ráno uvařím [v bytovce] a vypadnu do lesa</i>“ nebo na zahrádku [v zahrádkové kolonii], říká informátorka.
	časová	<ul style="list-style-type: none"> • lze uvažovat o paměti jako o tradici, která se projevuje v materiální kultuře • i o materiální kultuře jako rámci, který má vliv na plánování do budoucna. 	<ul style="list-style-type: none"> • informátorka se stále vrací k minulosti, k životu v hájence, kde se naučila, jak rozumět životu kolem sebe, přírodě. • mluví i o bytovce, ale jejím současným smyslem života a její budoucností je její zahrádka v kolonii. • neměnný prvek pak představují výpravy do lesa na houby, borůvky a brusinky.

POUŽITÁ LITERATURA

- Binford, Lewis 1962. "Archaeology as anthropology." *American Antiquity* 28(2): 217–225.
- Binford, Lewis 1967. "Smudge pits and hide smoking: The use of analogy in archaeological reasoning." *American Antiquity* 32(1): 1–12.
- Binford, Lewis 1968. "Methodological considerations of the archaeological use of ethnographic data." In *Man the Hunter*, ed. I. DeVore & R. B. Lee, 268–273. Chicago: Aldine Publishing company.
- Bonnell, V. E. & Hunt, L. 1999. *Beyond the Cultural Turn*. Berkley: University of California Press.
- Bourdieu, Pierre. 1977. *Outline of a Theory of Practice*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Buchli, Victor (ed.). 2004. *Material culture*. London: Routledge.
- Castañeda, Quetzil E. 2008. "The "Ethnographic Turn" in Archaeology: Research Positioning and Reflexivity in Ethnographic Archaeologies." In *Ethnographic Archaeologies: Reflections on Stakeholders and Archaeological Practices*. Ed., Quetzil E. Castañeda & Christopher N. Matthews, 25–62. Lanham: AltaMira Press.
- David, Nicholas a Kramer, Carol. 2001. *Ethnoarchaeology in Action*. Cambridge et al.: Cambridge University Press.
- Dovey, Kimberly. 1985. "Home and Homelessness: Introduction." In *Home Environments. Human Behavior and Environment: Advances in Theory and Research. Vol 8.*, ed. Irwin Altman a Carol M. Werner, 33–64. New York: Plenum Press.
- Drda, Petr a Chytráček, Miloslav. 2000. "Libenice." *Výzkumy v Čechách* 1998: 97.
- Drda, Petr a Chytráček, Miloslav. 1999. "Libenice zum Dritten." *Památky archeologické* 90: 186–206.
- Edgeworth, Matt. 2006. "Multiple Origins, Development, and Potential of Ethnographies of Archaeology." In *Ethnographies of Archaeological Practice: Cultural Encounters, Material Transformations*, ed. Matt Edgeworth, 1–19. Lanham: AltaMira Press.
- Fahlander, Fredrik. 2004. "Archaeology and Anthropology – Brothers in Arms? On Analogies in 21st-century Archaeology." In *Material Culture and Other Things. Post-disciplinary Studies in the 21st Century*, ed. Fredrik Fahlander & Terje Oestigaard, 185–211. Gothenburg: University of Gothenburg, Gotarc, Series C, No 61.
- Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures: Selected Essays*. New York: Basic Books.
- Gosden, Chris 1999. *Anthropology and Archaeology. a Changing Relationship*. London & New York: Routledge.
- Gramsch, Alexander. 2000. *Vergleichen als Archäologische Methode: Analogien in der Archäologien. Mit Beiträgen einer Tagung der Arbeitsgemeinschaft Theorie (T-AG) und einer Kommentierten Bibliographie*. ed: A. Gramsch, BAR Int. Series 825, Oxford: Archaeopress.
- Foucault, Michel. 1985. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Harmondsworth: Penguin Books, Peregrine Books.
- Hodder, Ian. 1982. *The present past: an introduction to anthropology for archaeologists*. London: Batsford.
- Hodder, Ian 2004. *Archaeology Beyond Dialogue*. Salt Lake City: University of Utah Press.
- Hodder, Ian. 2012. *Entangled: An Archaeology of the Relationships between Humans and Things*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Hollowell, Julie a Nicholas, George. 2008. "A Critical Assessment of Ethnography in Archaeology." In *Ethnographic Archaeologies: Reflections on Stakeholders and Archaeological Practices*, ed. Quetzil E. Castañeda & Christopher N. Matthews, 63–94. Lanham: AltaMira Press.
- Chattopadhyaya, Indrani. 2007. "Understanding the Present and the Past: Perspectives on Anthropology and Archaeology." *The Anthropologist. International Journal of Contemporary and Applied Studies of Man*, Special Issue 3: 19–24.
- Kuechler, Sue, Tilley, Christopher a Rowlands, Michael et al. 2006. *The Handbook of Material Culture*. Sage: London.
- Květina, Petr. 2007. "První kontakt." *Vesmír* 86/173 č. 10: 635–641.
- Květina, Petr. 2011. "Puakulaba a Julie. Kamenné nástroje archaických společností." *Živá archeologie* 12: 3–7.
- Olsen, Bjørnar. 2013. "Reclaiming things: An archaeology of matter." In *How Matter Matters. Objects, Artifacts and Materiality in Organization Studies*, ed. Carlile, D. Nicolini, A. Langley, H. Tsoukas, 171–196. Oxford: Oxford University Press.
- Olsen, Bjørnar. 2010. *In Defense of Things. Archaeology and the Ontology of Objects*. AltaMira Press, Lanham.
- Pauknerová, Karolína. 2010a. *Tělo – chůze – krajina: Pravěké zemědělské kultury v rovinatých terénech Čech* (nepublikovaná dizertační práce). Praha: FHS UK.
- Pauknerová, Karolína. 2010b. "Libenice – fenomologický výzkum krajiny středního neolitu." In

Ecce Homo. In *Memoriam Jan Fridrich*, ed. Ivana Sýkorová, 283–290. Praha: Česká společnost archeologická.

Rybová, Alena a Soudský, Bohumil. 2000. “Libenice.” *Výzkumy v Čechách* 1998: 97.

Rybová, Alena a Soudský, Bohumil. 1962. *Libenice – keltská svatyně ve středních Čechách*. Praha.

Rowlands, Michael. 2011. “Of Substances, Palaces and Museums: The Visible and the Invisible in the Constitution of Cameroon.” *Journal of the Royal Anthropological Institute*. Special issue The Aesthetics of the Nation: 23–38.

Steklá, Marie. 1961. “Chata kultury s vypíchanou keramikou v Libenicích u Kolína – Das Pfostenhaus der Stichbandkeramik in Libenice bei Kolín.” *Památky archeologické* 52: 85–93.

Tilley, Christopher 1996. *An Ethnography of the Neolithic. Early prehistoric Societies in Southern Scandinavia*. Cambridge: Cambridge University Press.

Tilley, Christopher. 1999. *Metaphor and material culture*. Oxford: Blackwell Publishers.

Tilley, Christopher. 2009. “What gardens mean” In *Material culture and technology in everyday life*, ed. Phillip Vannini, 171–292. New York, Bern, Berlin et al.: Peter Lang Pub Inc.